

Les quatre grans cròniques

Literatura catalana II

La historiografia medieval

- Les obres històriques catalanes més antigues estaven escrites en llatí i són del període de la Reconquesta.
- Aquestes s'obres s'anomenen *cronicons* i són anotacions molt breus sobre alguns esdeveniments històrics, sense cap mena d'estructuració cronològica de rigor.
- Alguns d'aquests textos tractaven sobre les esglésies o monestirs on es redactaven, d'altres sobre la monarquia franca i sobre els comtes catalans.
- No va ser fins el segle XIII quan comença a néixer una veritable historiografia catalana, però encara en llatí: La més coneguda és *Gesta comitum Barcinonensium et regum Aragoniae*, traduïda després al català entre el 1267 i el 1283.
- Paral·lelament s'escriuen durant el segle XIII cròniques en català centrades en períodes històrics recents, són les anomenades quatre grans cròniques, considerades l'exponent més reeixit de la prosa històrica en català incipient.
- Totes aquestes cròniques expliquen esdeveniments contemporanis dels seus autors i utilitzen com a font primordial la pròpia experiència dels cronistes.
- Hi havia una abundant literatura en vers que es transmetia oralment i que tractava de fets històrics, eren de dues classes: les que divulgaven els joglars, centrades en episodis ja antics i amb moltes llegendes, i les que relataven els "recontadors de novel·les", en el què vendria a ser una mena de periodisme actual amb notícies d'actualitat.

Les quatre grans cròniques

- A finals del segle XIII i durant el segle XIV es van escriure les cròniques de Jaume I, Bernat Desclot, Ramon Muntaner i Pere III el Cerimoniós.
- Tenen una gran importància lingüística i historiogràfica, i des del punt de vista literari sobresurten pel seu valor creatiu.
- La seva finalitat era la de justificar actuacions polítiques i deixar constància de comportaments didàctics o exemplars en la mentalitat medieval.
- Totes aquestes cròniques tenen un important to heroic i una clara intenció patriòtica, un aspecte comprensible tenint en compte que relaten la història d'una època de plenitud de la Catalunya medieval: la unió amb Aragó, la conqueste de les Illes, València i Múrcia, l'expansió per la Mediterrània (Sicília, Sardenya, territoris de Grècia...).
- Representen el primer clar exemple de consciència nacional amb una unió catalano-aragonesa que es podria considerar el primer Estat-nació modern.
- Les 4 cròniques catalanes formen el millor conjunt historiogràfic de l'Europa medieval, en primer lloc perquè és l'única que narra l'expedició dels catalans a Grècia (R. Muntaner), perquè són dos reis qui les escriuen en primera persona (Jaume I i Pere III), i especialment perquè narren esdeveniments coetanis dels seus autors, basats en l'experiència, a diferència d'altres literatures.

Llibre dels Feits (Jaume I [Montpeller 1208 – València 1276])

- La crònica de Jaume I és la primera gran crònica. Se'n conserven dos manuscrits, de 1343 i 1380, posteriors a la primera versió perduda de l'obra.
- L'autor va ser indiscutiblement el rei Jaume I, però que no va escriure ell mateix, sinó que la va inspirar i dictar en bona part, va controlar el procés de redacció.
- El fet de que sigui autobiogràfica és una novetat en la historiografia medieval europea. Utilitza la primera persona del plural "nós", donant la impressió de que és realment el rei qui parla.
- És un text que es pot considerar una mena de memòries i autobiografia, amb una clara intencionalitat justificativa dels seus actes. No menciona, però, aquells esdeveniments que militarment o diplomàticament no tenir èxit.
- El text té un to de vericitat marcat per l'expressió dels sentiments del propi rei, fet poc habitual.
- Però la narració és principalment militar i política, amb molts detalls sobre les seves campanyes, especialment a Mallorca i València.
- La intenció literària és clara igualment en la multitud d'escenes petites i anècdotes militars que captiven el lector, sempre amb un caràcter èpic del protagonista presentat com a heroi d'epopeia.
- També mostra fets de la vida quotidiana i detalls íntims de la seva personalitat, a més d'un sentit religiós providencialista sense les ingenuïtats i miracles tan típics a l'època.
- La informació històrica de la crònica és sòlida, rica i segueix la cronologia. El nucli de la crònica són documents reials i records del rei, així com elements de narracions poètiques èpiques.
- Estilísticament, l'ús del diàleg i d'un llenguatge viu i popular (refranys i dites) amb la utilització d'altres llengües segons els personatges (aragonès, castellà, francès..).
- La sintaxi és més problemàtica degut a la variació de llengües en alguns moments, però atorga al text encara més realisme.

Llibre del rei En Pere (Bernat Desclot)

- També coneguda com la crònica de Bernat és la segona gran crònica. No està datada, però sembla que va ser redactada entre 1283 i 1288.
- Tracta es fets i conquestes als àrabs dels monarques catalans des de Ramon Berenguer IV fins a Pere II el gran. Cronològicament parlant tracta des de la primera conquesta de Mallorca el 1114 fins a la mort de Pere II (1285).
- Els primers 50 capítols tracten dels antecessors de Pere II, basats en narracions llegendàries i en la prosificació de la poesia popular.
- El gruix de la crònica fa referència al breu regnat de Pere II el Gran (1276 – 1285), amb una cronologia molt rigorosa, amb fonts de documents oficials (lletres reials, ordres...), l'experiència personal i testimonis directes dels fets relatats.
- Destaca per l'abundància d'informació, amb una elevada validesa històrica.
- Pràcticament desconeixem l'autor, Bernat Desclot. En tot cas havia de ser un personatge que coneixia bé la documentació de l'arxiu reial i que hi tenia accés (possiblement un funcionari de la cort).
- L'autor va voler quedar intencionadament amagat darrera la història i dotar d'objectivitat l'obra, fer-la tant impersonal com fos possible, però no pot ocultar la seva afiliació més profunda al rei i a la causa catalana.
- El rei apareix descrit sempre amb tots els atributs dels herois cavallerescos, com era natural.
- Estilísticament sobresurten les descripcions, precises i realistes, el domini del diàleg, considerat un dels millors entre les lletres catalanes medievals.
- Aquesta crònica va ser força coneguda a l'Edat Mitjana, amb l'existència de nombrosos manuscrits. Va ser traduïda a l'aragonès, al castellà, italià i anglès.
- Va influir altres textos com la Crònica de Muntaner o la novel·la cavalleresca de *Curial e Güelfa*.

Crònica de Ramon Muntaner (Perelada 1265 – 1336)

- Es tracta de la crònica més llarga de totes quatre. Tenim informació molt detallada sobre la seva trajectòria a través de la seva obra i de la documentació de l'època.
- Va participar en la conquesta de Mallorca i va acompanyar la Companyia catalana a l'expedició a Grècia.
- La seva crònica abarca des de l'engendrament de Jaume I el 1207 fins a la coronació d'Alfons el Benigne el 1328.
- Utilitza en algunes etapes de la crònica una rica documentació històrica i la prosificació de narracions en vers, però a partir de 1285 fa servir bàsicament la seva experiència personal.
- La crònica està escrita en funció de la seva biografia, així que té un caràcter de memòries. Muntaner té com a propòsit relatar només allò que ha vist, amb una contínua presència de l'autor al text que pretén reforçar la seva "autoritat" com a narrador, un fet del tot novedós en la prosa històrica medieval.
- Hi ha una intenció clara de Muntaner de fer evidents els seus bons serveis als monarques catalans, amb l'ajuda divina. Però el protagonisme el deixa per als reis i grans senyors.
- Un altre objectiu és la glorificació de la dinastia catalano-aragonesa. Creia fermament que el Casal d'Aragó estava divinament predestinat a rebre glòries, fet que també justifica el seu patriotisme.
- La crònica destaca pel nacionalisme a través de la sang, la llengua i el destí comú de la comunitat catalano-aragonesa, amb un protagonisme especial en aquells moments a la Mediterrània.
- La part central de la crònica relata l'expansionisme català medieval, en què Muntaner hi va participar personalment.
- Muntaner també alerta sobre el perill de desmembrament dels dominis catalans per culpa de les lluites internes, i busca la unitat a través de la seva crònica. És a dir, serveix com a programa polític amb la intenció de mantenir una unitat dinàstica i nacional.
- La crònica va ser escrita per ser llegida en veu alta, s'adreça a uns "oïdors" i utilitza recursos narratius com la Bíblia, el relats joglarescos i les narracions cavalleresques, molt comunicatius, units a un llenguatge de gran puresa, viu i col·loquial, ple de refranys i girs populars i un estil acolorit i directe.
- De vegades sembla que ens trobem davant d'una narració novel·lesca, en comptes d'un relat històric. Muntaner escenifica els fets i en ofereix un quadre realista, fet que atorga a aquesta crònica el valor literari més gran de les quatre.

Crònica de Pere III el Cerimoniós (Balaguer, 1319 – Barcelona, 1387)

- A més de ser la última crònica, és també la més curta. El regnat de Pere III es caracteritzà pel gran relleu cultural.
- Durant aquesta època es van fundar les universitats de Perpinyà i Osca, organitzà la biblioteca reial i va crear un servei de copistes de llibres.
- El rei es van envoltar de poetes i joglars i va ordenar la traducció de tractats de medicina i astrologia, així com d'autors llatins.
- Es va mostrar especialment interessat per la història, creant una àmplia biblioteca sobre aquest tema.
- Va impulsar tres grans obres, una història del món, no acabada, una Crònica general dels reis d'Aragó e Comtes de Barcelona, sobre la seva dinastia i la crònica del seu propi regnat, que tenia caràcter autobiogràfic.
- La participació del rei en la crònica va ser molt destacada i comença amb el seu naixement. El rei controlava la redacció, la planificava i en dictava parts, a més d'indicar les fonts d'on havien de treure la informació.
- Ens han arribat dues versions de la crònica, una de 1375 i 1383 i una altra definitiva de 1385.
- La finalitat de l'obra és justificar l'actuació pròpia i del seu pare i que se'l valori dintre de la providència que era pròpia de cada rei.
- Des del punt de vista historiogràfic, l'obra és la més moderna, ja que no fa servir cançons de gesta ni llegendes. La narració es basa en els records del rei i els documents administratius.
- Hi ha una clara voluntat d'exactitud, amb elements que tracten d'humanitzar la figura del monarca.